

## Simonyi Zsigmond és Pápay József\*

A címben szereplő két nyelvész jól ismert alakja a magyar, illetve a finnugor nyelvtudománynak. „Talán minden idők legnagyobb magyar nyelvésze” (A. Jászó 2001: 56), Simonyi Zsigmond (1853–1919) a Magyar Nyelvőrnek is főszerkesztője volt 1896 és 1919 között. Méltatói a hazai újgrammatikus iskola vezéralakjának tartják, és egyik legfőbb érdeként ismerik el, hogy „az egykorú külföldi szokáshoz igazodva elsőnek iktatta bele szervesen a magyar tudományos nyelv-tanba a teljes mondattant” (Tompai 1970: 147).

Simonyi a finnugrisztikához is sok szállal kötődött; nemcsak nyelvészeti munkáival, hanem tudományszervezői tevékenységével is (vö. Janurik–Birkás 2005: 65). Tanítványai közül többen lettek finnugristák (uo. 66). Zsirai Miklós megemlékezésében kiemeli Simonyi tanári nagyságát: „katedrája köré a ragaszkodó, hálás tanítványok sereglettek s élvezték atyai jósága és nevelő erényei derűjét. A Nyelvőr szerkesztőségi asztala és a Nyelvészeti Füzetek címen megindított kiadványsorozat lehetővé tette, hogy tehetséges tanítványai legértékesebb zsenjeit, nyelvtani, nyelvjárási, nyelvtörténeti, nyelvművelési szárnypробálgatásait megjelentesse, s nevelő kötelességeinek teljesítésén felül az elmaradt nyelvi kultúra ügyét ezen a vonalon is szolgálja. Tanítványai (Beke Ödön, Erdélyi Lajos, Fehér Géza, Fokos-Fuchs Dávid, Kara Ferenc, Kertész Manó, Klemm Antal, Pólay Vilmos, Sarkadi Nagy János, Steuer János stb., stb.) így szoktak hozzá a szabad repülés felemelő öröméhez és az ő irányításával fejlődött egyikük-másikuk utóbb tudományos életünk büszkeségévé” (Zsirai 1954: 478).

Simonyi tanítványai közé tartozott Pápay József (1873–1931) is, aki elsősorban a Reguly által lejegyzett osztják hősénekek megfejtésével és saját terjedelmes osztják gyűjtésével szerzett elévülhetetlen érdemeket a finnugor nyelvtudományban. Kéziratok debreceni hagyatékában számos adat található a mester és tanítvány, azaz Simonyi és Pápay több évtizedes kapcsolatáról. A Tiszántúli

\* Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár 59.

Református Egyházkerület és Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában az R 1670–1692 szám alatt őrzött Pápay-hagyaték egy jelentős részének feldolgozása volt PhD-dolgozatom tárgya (Rusvai 2005b; témavezető A. Molnár Ferenc). Különösen a fennmaradt levelekben (R 1670) és az oroszországi kutatóúton írt naplóban (R 1673) sok érdekes adalék támasztja alá Simonyi szerepét abban, hogy tanítványa finnugor kutatásokat végezhetett, s a Reguly gyűjtötte osztják szövegeket is megfejtette. Simonyi Zsigmond és Gyulai Pál ajánlásával kerülhetett Pápay a harmadik Zichy-expedíció tagjainak sorába, és Simonyi gondoskodott Reguly négy hősénekének lemásoltatásáról és ezek eljuttatásáról a Szibériában kutató fiatal nyelvészhez, akit hazatérése után is támogatott az álláskeresésben és a publikálásban. E cikkben az említett eseményekkel kapcsolatos kéziratos forrásokat mutatom be. (Közléskor az eredeti szövegek helyesírását követem.)

Pápay szintén azok közé a tanítványok közé tartozott, akiknek Simonyi ösztönzésére és segítségével már egyetemi éveik alatt megjelenhettek tanulmányai a Magyar Nyelvőrben. Egyik levelében (Csejthey Pálhoz, 1893. október 22-én) számolt be arról, hogy „Simonyi tanár úr munkám felől elismerőleg nyilatkozott”, valamint ígéretet kapott, hogy dolgozatát megjelenteti. „Ígénytelen kis munkámmal egészen felkeltettem érdeklődését a mi kis vidékünk nyelvi sajátosságai iránt, mert – mint mondá – kutatásom sok érdekes dolgot napfényre hozott” – folytatta Pápay (R 1670/VII). E munka minden valószínűség szerint a Kocs község nyelvjárásáról szóló cikk, amely a Magyar Nyelvőrben (Pápay 1896) jelent meg Egy dunántúli nyelvjárásziget címmel.

Pápay 1894-ben Simonyi Zsigmond és Szinnyei József ajánlására Szarvas Gábor mellé került adlatusnak. A szemináriumi könyvtár vezetésén kívül a Magyar Nyelvőr szerkesztésében is részt vett 1895. október 12-ig. Szarvas Gábor haláláig.

Az ifjú Pápay nagy érdeklődéssel hallgatta Simonyi Zsigmond magyar és Szinnyei József finnugor tárgyú előadásait. Simonyi óráin ébredt fel benne a lelkesedés Reguly tevékenysége iránt. Már ekkor gyakran lapozgatta a Magyar Tudományos Akadémia levéltárában a hagyaték érthetetlennek tűnő anyagát, és megfogalmazódott benne a szövegek megfejtésének gondolata. Mint említettem, nagy szerepe volt Gyulai Pálnak és Simonyi Zsigmondnak abban, hogy Zichy Jenő gróf 1897-ben Pápayt választotta harmadik ázsiai expedíciója nyelvész tagjának. A döntés körülményeiről keveset tudunk, de érdemes fölidézni Simonyi visszaemlékezését (Pápayhoz, 1914. október 1-jén írt leveléből): „Örömmel emlékszek rá, mikor Zichy Jenő betoppant hozzám s kérdezte, ajánlhatom-e Pápay Józsefet utitársul. Már akkor meg voltam győződve, hogy ez az út tudományunknak nagy hasznára lesz” (R 1670/V). Júliusban Pápay már biztosra vette, hogy ő lesz az expedíció nyelvész tagja. Bátyja Zsigmondhoz 1897. július 25-én írt leveléből (R 1670/VII) tudjuk, hogy útlevele elkészítéséről is e hónap végén intézkedett. A Budapesti Szemlében megjelent úti beszámolójában is nyári időpontot említ: „Az 1897. év nyarán gróf Zichy Jenő úr ő nagyméltósága részéről azt a megtisztelő megbízást kaptam, hogy harmadik ázsiai utazása alkalmával végezzem a nyelvészeti kutatásokat. Nagy örömmel ragadtam meg az alkalmat, mert reméltem, hogy az utazási vállalat keretében az osztják nyelvre vonatkozó tervemet is megvalósíthatom” (Pápay 1905: 355). Pápay 1897 decemberében utazott el Oroszországba. Szentpétervári, rövid helsinki, valamint csuvasföldi előtanulmányai után 1898 nyarán érkezett az osztjások közé.

Simonyi Zsigmond Pápayval a szibériai kutatóút idején is folyamatosan levelezett. 1898. július 10-én Ausztriában, Veldenben ezeket a sorokat vetette papírra tanítványának: „Ki nem mondhatom, mennyire örültem érdekes leveleinek; valósággal meg voltam hatva az örömtől. Örültem, hogy előkészületeiben s eddigi munkájában jó sikerrel járt. Még jobban örültem, hogy kedvét és lelkesedését minden nehézség közt lankadatlanul megőrizte”. Majd így folytatta: „Igen örültem, hogy Zichy Jenő gróftól oly hamar meg tudta nyerni tervének. Nyilván lelkeségével és céltudatosságával nyerte meg annyira a nemes gróf bizalmát. Ez kitűnik a grófnak hozzám intézett leveléből is, mert abban köszönetet mond, hogy olyan hazafias és értelmes nyelvészt ajánlottam neki. Remélem, azóta mindkettejüket utólrta a Nyelvőr júniusi száma, melyben kiadtam a grófnak örvendetes leveleit” (R 1670/V; vö. Zichy 1898: 283–4). Ugyanebben a levelében megígérte tanítványának,

hogy közli a *Sió* és a *Tokaj* szavakról szóló cikkét (erre l. Pápay 1898). Pápaynak ez az írása még csuvasföldi útján keletkezett, ugyanis 1898. május 22-én Csebokszáriba érkezvén ezt írta naplójába: „Ütközben természetesen a magyar–csuvas szóegyeztéseken gondolkoztam. Ily módon a *Sió* nevét is sikerült megfejtenem” (R 1673/III). Más kérdés, hogy ezek az etimológiai nem helyesek (vö. Kiss 1988). Simonyi előbbi levelében a következőket írja még: „Ami az osztják gyűjtést illeti, nagy kár, hogy nem vihette el magával másolatban a *Reguly* gyűjtötte osztják énekeket, melyek félszázad óta hevernek megfejtetlenül. Az idő rövidsége s az osztják út bizonytalansága miatt persze nem gondolhattunk a lemásolásukra. Munkácsi azt mondja, hogy *Reguly* osztják gyűjtése olyan rengeteg sok, hogy pontos lemásolása (pláne a szövegek megértése nélkül) hónapokig tartó munka volna.” Simonyi figyelmeztette Pápayt, hogy eredeti szövegeket gyűjtsön, ne Bibliát vagy más efféle fordíttasson. Még ekkor sem gondolt a *Reguly*-szövegek lemásolására, viszont megígérte a fiatal nyelvésznek, ha szükséges, Munkácsi vogul szövegeiből elküldik a hiányzó részeket. Azt a tanácsot adta Pápaynak, hogy „Olvasa el Munkácsi vogul gyűjteményét, s tudakozódjék hasonló tárgyú osztják szövegekről; bizonyosan lesz köztük sok megegyezés” (uo). Pápay ezt a tanácsot aztán valóban követte, és eredményesen hasznosította. Később mégis úgy gondolta, nem boldogul a *Reguly* gyűjtötte osztják szövegek nélkül. Zichy Jenőhöz írt Jelentésében (R 1686) így emlékezik vissza: „...időközben írtam Simonyi Zs. tanár urnak, az én jó mesteremnek, hogy másoltasson le a *Reguly*-féle gyűjteményből néhány darabot a számomra; reméltem, hogy ily módon talán megszerezhetem a kulcsot ezekhez az énekekhez. [...] Ennek nagy szükségét láttam ekkor, mert meggyőződtem arról, hogy innét ilyeneket vagy ezekhez hasonlókat csak igen nehezen vagy egyáltalán nem lehet itt az északi tájakon szerezni.” Végül négy hőséneket másoltak le *Reguly* osztják gyűjtéséből, aztán postázták Szibériába, és utána itthon is, ott is sokáig aggódtak a késedelmes megérkezés miatt. Pápay 1898. december 31-én ezeket a sorokat jegyezte naplójába: „Az én jó mesterem írt: az énekeket a kért könyvekkel együtt november közepén csakugyan útnak indították – nagyon sokáig visszatartják Moszkvában; ezek a cenzorok igen sok kellemetlenséget szereznek. Ha a következő postával (a mely január közepe táján érkezik) megkapom ezeket a várva-várt énekeket, úgy minden rendben van – éppen akkor kezdődik a vásár” (R 1673/VI). Tudniillik az obdorszki vásár idején a környékbeli osztjakok a településre érkeztek, s több hétig is ott időztek. Így Pápay méltán reménykedett abban, hogy tud olyan adatközlőt találni, aki segít majd a *Reguly*-féle hősénekek megfejtésében.

Az újév napján, 1899. január 1-jén Pápay így vallott naplójának: „...a jegyzeteimet rendeztem, jól szemügyre vettem az eddigi gyűjteményemet, jegyzéket készítettem róla, ezt majd elküldöm az én jó mesteremnek, megnyugtatom, hogy mégis csak van valami eredménye annak a sok türesnek-szenvedésnek, a miből oly bőven kijutott, míg ezt a kis gyűjteményt is össze tudtam hozni. Azt hiszem, hogy már az eddigi gyűjtésem alapján is meglehetősen hű képet adhatnak az északi osztják nyelvről” (R 1673/VI). A napló tanúsága szerint 1899. január 14-én „...a várva várt szövegek mégis csak megérkeztek” (R 1673/VI). Pápay tehát megkapta a négy *Reguly*-éneket és azt a levelet Simonyitól, amelyben értesíti, hogy az Eötvös-kollégium négy lelkes tagja: Gombocz, Csűrös, Suhajda és Gedeon másolták a szövegeket, s már november közepén feladták postára.

Időközben, 1899 januárjában Zichy, a mecénás hazatért Magyarországra. Az általa szervezett harmadik ázsiai expedíciót a tudós körök is jóval többre értékelték az előző kettőnél, így Simonyi Zsigmondban fölvetődött az ötlet, hogy Zichyt tiszteletbeli akadémiai tagnak javasolja. Erről Pápayhoz intézett 1899. január 29-i leveléből értesülünk: „Zichy gróf megérkezésekor én is kivonultam a pályaudvarra, Beöthy Zsolt is ott volt s mások is sokan. – A tavasszal ajánlani akarom a grófot az Akadémiában tiszteletbeli tagnak” (R 1670/V). Ugyanebben a levelében arról is tájékoztatta Pápayt, hogy Zichy közbenjárásával „meghosszabbították a katonai szabadságát. El kell tehát mennie a baskírokhoz”. A „mester” itt arra figyelmezteti volt tanítványát, Zichynek tartozik annyival segítségért, hogy nem mond le a baskír tanulmányútról. A kezdetben a magyar és török–tatár rokonságért lelkesedő Zichy egy baskír–magyar szólajstrom összeállítását is várta volna Pápaytól annak bizonyítására, hogy „a baskírok nyelve régente ugor volt” (vö. Pápay Zichyhez írt Jelentése; R 1686). Simonyi

egyebek közt a Reguly-gyűjtés sorsával szintén foglalkozik: „Nagyon csodálkozom, hogy még dec. 10-éig sem kapta meg a Reguly-féle másolatokat, pedig jókor elküldtük. Remélem, azóta mégis kézhez vette. Nagyon jó volna, ha azokat még ott – annyira mennyire – meg tudná fejteni, s akkor itthon a grófot rá kellene beszélni, hogy nyomassa ki az egész Reguly-féle osztják gyűjteményt. Kegyed és Munkácsi együtt rendeznék sajtó alá, s megfejtenének, lefordítanának annyit, amennyit tudnának, és csinálnának szótárt is hozzá. Ez óriási nyereség volna!” (uo.). Pápay a levél elolvasása után 1899. február 23-án a következőket jegyezte be naplójába: „Abban nem kételkedem, hogy a gróf magára nem vállalná a Reguly-féle gyűjtemény kiadását (helyesebben: a kiadással járó költségeket), de attól tartok, hogy Munkácsi ellen lesz kifogása” (R 1673/VI).

Meggyengült egészségi állapota miatt azonban később Pápay mégis lemondott a tervezett – és Zichy által annyira óhajtott – baskír útról. Emiatt a gróf egy rövid ideig neheztelt is. Ezzel kapcsolatos Simonyi 1899. augusztus 26-án Pápaynak írt levele: „Júl. 7-én kaptam az ide csatolt lakónikus sürgőnyt Zichy gróf úrtól, s mindjárt gondoltam, hogy neheztel. Írtam is neki azonnal, hogy minden tőlem telhető mentséggel lecsítsam haragját” (R 1670/V). Ugyanez a levél tartalmazza a következő aggódó sorokat: „Igen örültem levelének s a benne foglaltaknak, csak annak nem, hogy egészsége tökéletlen. Kívánom és remélem, hogy mostani pihenése teljesen helyreállítja s megadja az erőt, hogy becsületesen földolgozhassa a hozott kincseket.” A továbbiakban Simonyi az osztják gyűjtés kiadási terveiről írt: „Ha abba a 30 ívbe bele akarja szorítani gyűjtése eredményét, akkor jól meg kell rostálni: csak a tárgyi s nyelvi tekintetben legjellemzőbb szövegeket lehet fölvennie hozzá való szótárral és nyelvtani vázlatokkal. Amit félre kell tennie, azt majd kiadhatja a NyK-ban, vagy pedig egy pótló kötetben, aminek a kiadására majd később kellene rávenni a gróf urat, valamint Reguly hagyatékának teljes kiadására is, ha csak egy részét lehet is megfejteni” (uo).

Miután a Zichy-expedíció befejeződött (e kutatóúról l. pl. Rusvai 2005a: 27–33; Pápay ezzel kapcsolatos fényképgyűjteményéről: A. Molnár 1990: 48–55, 2003: 309–14; a térképgyűjteményéről: A. Molnár 1992: 357–60), Pápay hazatért, és előbb a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában dolgozott, majd 1908-tól 1914-ig a Debreceni Református Főiskola bölcsészeti tanszakán oktatott. Simonyi is ajánlotta Pápayt az állás betöltésére, ez derül ki az 1908. május 23-án hozzá írt leveléből: „Gratulálok a debreceni megválasztáshoz! Örülök, hogy ajánlásommal valami keveset magam is lendíthettem rajta” (R 1670/V).

Simonyi és Pápay kapcsolatára is érvényes a következő megállapítás: „A professzor, aki Curitus mintájára jobb tanítványait már az egyetemen megdolgoztatta, gondot viselt rájuk egyetemi éveik után is: segítette őket az álláskeresésben, támogatta előmenetelüket, s ami most még fontosabb: számot tartott további közreműködésükre” (Tompá 1975: 121). Ugyanis Simonyi továbbra is segítette, publikálásra biztatta egykori tanítványát. 1911. január 9-én ezt írta neki: „Nem kapunk a Nyr. számára semmit?” (R 1670/V). 1909. február 16-án kelt levelében Magyar Nyelvőr-példányokat ajánlott föl a főiskolai könyvtár számára, majd másnap ezt írta Pápaynak: „Kérem, írja meg, hány példányban nyomják az Ész. osztj. nyelvtanulmányok [Pápay József, Északi-osztják nyelvtanulmányok. Budapest, 1910. Finnugor Füzetek 15] különnyomatát. A Ny. Biz. költségvetését már decemberben megállapítottuk, de azért talán lehet valamit csinálni” (R 1670/V).

A debreceni egyetem 1914 őszén kezdte meg működését. A 28 tanszékre kinevezett egyetemi tanár közül korábban 17 a debreceni Református Kollégium akadémiai tagozatának tanára volt, köztük Pápay is. Őt hivatalosan 1914. augusztus 26-án nevezték ki. Simonyi Zsigmond az elsők között, 1914. október 1-jén köszöntötte az alkalmából: „Gratulálok az egyetemi tanársághoz és soká tartó sikeres működést kívánok” (R 1670/V).

Simonyi mint Budenz tanítványa munkáiban mindig figyelembe vette a finnugor előzményeket, valamint nagy figyelmet fordított régi nyelvtaníróink műveinek kiaknázására (Tompá 1975: 84). E módszert Pápay is alkalmazta, ez derül ki kéziratos előadásainak anyagaiból, amelyekben mindig bőségesen jegyzett le rokon nyelvi megfelelőket, valamint utalásokat régi nyelvtanainkra (R 1681/I–XXIV).

Már cikkem elején utaltam arra, hogy Simonyitól erős mondattani indítást kaptak tanítványai. Ez Pápay esetében szintén igaz. Erről árulkodnak egyetemi előadásaihoz készült jegyzetei, amelyek közül a (magyar) mondattani témájuk messze a legbőségesebbek és a legkidolgozottabbak: az egyszerű mondathoz kapcsolódó feljegyzései 428 lapot tesznek ki, az összetett mondat típusaival pedig 370 lapnyi terjedelemben foglalkozik (R 1681). Ezt azért is emlitem, mert így Pápayt ugyancsak besorolhatjuk azok közé a nyelvészek közé, akik bizonyára Simonyi hatására (is) foglalkoztak mondattani kérdésekkel. Székely Gábor (2005: 57–62) e téren a finnugor vonatkozásokat említi (Beke 1905: 71–100, 165–93; 1912: 241–74; 1915: 1–34; Fokos-Fuchs 1941, 1962; Klemm 1912: 219–84, 1916: 134–92, 1920: 357–400; Kertész 1923: 46–64). A felsoroltakon kívül megemlíthetjük továbbá Fokos-Fuchsnak (1960: 213–241, 1961: 68–81, 1962: 13–55) az uráli és altaji nyelvek szintaktikai sajátságairól szóló összehasonlító tanulmányosorozatát; és mint tudjuk, Klemm (1928–1942) még egy Magyar történeti mondattant is írt.

A hagyatékban a Simonyitól származó, Pápayhoz intézett utolsó levél 1917. november 26-án íródott, ebből idézek: „Egyszer közölte velem k. öcsém uram, hogy az osztjában rendes nyomatékos kifejezőmód: *manlem-k* □ ‘megyek bizony’ stb. Találhatni-e ilyeneket a kiadott szövegekben, amelyekben t. i. igékhez vagy más szókhoz ilyen enklitikus *-k* □ járul?” (R 1670/V). Ez a néhány sor is bizonyítja Simonyi sokoldalú érdeklődését.

A Pápay József főiskolai, egyetemi előadásait tartalmazó kéziratok egyikében (R 1681/II. A szótövek) található egy háromlapnyi kézirat is, amely az 1919 novemberében elhunyt Simonyi Zsigmondot méltatja. Tompa József (1975: 10) szerint Simonyi „belehalt az öt nappal korábbi »fegyelmi« tárgyaláson elszenvedett megaláztatás, kiszámított lelki tortúra izgalmaiba”. Az Akadémián már októberben kizáró javaslatot hoztak ellene az I–III. osztály igazoló bizottságainak együttes ülésén. Az előzményekhez tartozik, hogy Simonyi is kapcsolatba került azzal az először sokaknak haladó szelleműnek és pozitívnak mutakozó mozgalommal, amelyet az őszirózsás forradalmat követve az alakuló Tanácsköztársaság képviselt. 1919 tavaszán részt vett a Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Kutatók Szövetségének megszervezésében. A felhívást Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Asbóth Oszkár és Schmidt József mellett Simonyi is aláírta, majd lapjában, a Magyar Nyelvőrben tették közzé a szövetség által kidolgozott nyelvészeti kutatási tervet (N. N. 1919; Tompa 1975: 201–2). A Tanácsköztársaságot – amelytől aztán az értelmiségi támogatók jó része szintén elfordult – nem sokkal később leverték. S Simonyi ellen is megindultak a támadások, annak ellenére, hogy az általa támogatott kezdeményezés nem politikai jellegű volt. Nem tudjuk, Pápay elmondta-e – például diákjainak – ezt a megemlékezést, vagy eredetileg közlésre szánta-e, ugyanis a Nyelvőr szerkesztősége egy különszámot (Balassa 1919: 161–208) szentelt a Simonyiról szóló méltatásoknak és megemlékezéseknek. Pápay kézírata a publikálás szempontjából nem tekinthető véglegesnek, hiszen a szerző például saját rövidítéseit nem oldotta fel, mint ahogy ez egy közlendő szöveg esetében várható lenne.

Föltehetőleg a politikai helyzet miatt is Pápay óvatosan fogalmazott: a méltatásban kerüli a személyes emlékek felidézését, a „drága mester”-re való nyílt utalásokat, mégis érződik a látszólagos tárgyilagosság mögött az emlékezés fájdalma. Ismerteti professzora tudományos pályafutását, legtöbbet azonban a tanítványokkal való kapcsolatával foglalkozik. Pápay egyetlen szóval sem utal személyes élményeire, de életútja ismeretében azt gondolhatjuk, nyilván saját emlékei ösztönözhatték e sorok megírására. – Befejezésül teljes terjedelmében közlöm a kéziratos megemlékezést.

Simonyi Zsigmond  
1853–1919

Alighogy befejeztem az első félévi előadásaimat, a fővárosi lapok azt a megdöbbentő hírt hozták, hogy Simonyi Zsigmond még november havában hirtelen elhunyt.

Ez a lesújtó hír mély fájdalommal töltötte el a magyar nyelvtudomány minden munkását, de mély fájdalommal tölthette el az egész magyarságot, mert hiszen féltett kincsének – a nemzeti nyelvnek – legbuzgóbb kutatóját veszítette el az elhúnytban.

A hálás szívű tanítványok egész serege gyászolja jóságos szellemi atyját, hűséges vezetőjét.

A fáradhatatlan munkásságnak igazi példaképe volt. Agyában talán még akkor is nagyszerű tervek rajzoltak, mikor a kérlelhetetlen halál szinte orozva kiütötte kezéből a tollat.

Annál nagyobb a mi fájdalunk, hogy ez az eredményekben oly mérhetetlenül gazdag munkás élet ilyen hirtelen lezáródott.

Simonyi abban a korban született, amikor Hunfalvy zászlóbontásával<sup>1</sup> a magyar nyelvtudomány renaissance-a kezdődik.

Ez a tudomány – a hetvenes évek elején, midőn Simonyi a bpesti egyetemre került, Hunfalvy és Budenz nagyjértékű munkásságával már-már európai hírre kezdett emelkedni. Ugyanekkor már Szarvas Gábor is a sorompóba lépett nyelvtisztító törekvéseivel.

Simonyi tudományos munkássága a Nyelvőr pályafutásával együtt (1872) indult meg (Adatok a nyelvújítás történetéhez c. értekezésével) s azóta immár majdnem egy félszázadon keresztül lankadatlan buzgalommal munkálkodott. A magyar tudományos nyelvtan egyes fejezeteit gazdag adatgyűjteménnyel, könnyen áttekinthető csoportosítással és mélyreható elemzéssel dolgozta ki. Végre megjelent a Tüzetes Nyelvtan I. kötete (1895) mely Révai Elaborator Grammaticája mellett a második nagy határjelző a magyar nyelvtudomány fejlődésében.

A magyar kötőszók (1881–1883), a Magyar Határozók (1888–1895) c. pályakoszorús műveivel, továbbá az Igenevek és a jelző mondatana c. értekezéseivel a magyar tudományos mondatan épületének a fundamentumait rakta le, míg végre mindnyájunk nagy örömeére elkészült az összefoglaló nagy munkával is, mellyel a M. Tud. Akadémia utolsó koszorúját nyerte el. Ennek a kiadását már nem érte meg.<sup>2</sup>

Az egyetemi tanszéken ép oly áldásos munkásságot fejtett ki, mint a tudomány terén. Tanítványai mély szeretettel vonzódtak hozzá, csodálták páratlan munkásságát. Ő sem zárkózott el előlük, szívesen fölkarolt bárkit is, akiben tehetséget és igazi tudányszeretetet vett észre.

Hogy mily eredményes munkát végeztetett tanítványaival, annak fényes bizonyítéka a Nyelvészeti Füzetek hosszú sorozata.

Ha valakire, úgy ő reá méltán alkalmazhatjuk a költő jóslatát: 'non omnis moriar'. Nem is halt meg számunkra, csak testi szemeinkkel nem láthatjuk többé, de szelleme közöttünk él.

Amint eddig úgy ezután is első sorban az ő műveihez fordulunk tanácsért, támogatásért. Jóságos szelleme folyton buzdít a tudományért való igaz lelkesedésre s nemzeti nyelvünk szeretetére. Emlékét kegyelettel őrizzük.

## SZAKIRODALOM

Balassa József (szerk.) 1919. Simonyi Zsigmond-émlékszáma. *Nyr.* 48: 161–208.

Beke Ödön 1905. A vogul határozók. *NyK.* 35: 71–100, 165–93.

Beke Ödön 1912. A votják és zürjén prolativusról. *NyK.* 41: 241–74.

Beke Ödön 1915. Finnugor mondattani adalékok. *NyK.* 44: 1–34.

<sup>1</sup> Tájékozás a magyar nyelvtudományban. [Pápay utalása Hunfalvy 1851–1852-re.] 1851. jan. 18. „Alig lehetne most kegyetesebb dolgunk, mint nyelvkincsünk tudományos értelmezése, összegyűjtése és rendezése!” [Pápay utalása Hunfalvy 1850–1851-re; minden bizonnyal az idézet is innen való. Pápay föltehetőleg csak emlékezetből vagy szabadabban idézett. A hivatkozott mondat eredetileg a következő: „Egyébiránt nyelvkincsünk tudományos értelmezése, összegyűjtése, rendezése, minél pedig most alig lehet kegyetesebb dolgunk, annyira megkívánja a rokon nyelvek tanulását, hogy azt bár semmi európai érdek nem ajánlaná is, mentől előbb szükséges volna nálunk keletbe hozni” (Hunfalvy 1850–1851: CDXXXIV–V)].

<sup>2</sup> Pápay itt a Magyar mondatan történeti alapon című pályamunkára gondolt, amely azonban a várakozások ellenére nem jelent meg. A kézirat a második világháború idején elkallódott (vö. Tompa 1970: 147–55; Kántor 2005: 43–4).

- Fokos-Fuchs Dávid 1941. *A finnugor és a török mondat ősi sajátosságai (Finnugor-török mondatnani egyezések)*. Neuwald Illés utódai, Budapest.
- Fokos-Fuchs Dávid 1960–1962. Uráli és altaji összehasonlító szintaktikai tanulmányok. *NyK.* 62: 213–41, 63: 63–81, 64: 13–55.
- Fokos-Fuchs Dávid 1962. *Rolle der Syntax in der Frage nach Sprachwissenschaft*. Harrassowitz, Wiesbaden.
- Hunfalvy Pál 1850–1851. Nyelvészeti nagy tennivalóink. *Új Magyar Múzeum*. 1/2: CDXXIX–XXXVII.
- Hunfalvy Pál 1851–1852. Tájékoztató a magyar nyelvtudományban. Olvasta a magyar akadémiában Hunfalvy Pál Pesten, 1852. *Új Magyar Múzeum* 2/1: 782–6.
- A. Jászó Anna (főszerk.) 2001. *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Janurik Boglárka–Birkás Viola 2005. Simonyi Zsigmond munkásságának finnugor relevanciái. In: Révay Valéria (szerk.): *Nyelvészeti tanulmányok. Simonyi-emlékülés*. 2003. Pécs. 57–62. (Iskolakultúra-könyvek 27)
- Kántor Gyöngyi 2005. Simonyi Zsigmond mondatnani elképzelései. In: Révay Valéria (szerk.): *Nyelvészeti tanulmányok. Simonyi-emlékülés*. 2003. Pécs. 42–9. (Iskolakultúra-könyvek 27.)
- Kertész Manó 1923. Über die finnisch-ugrische Wortfolge. *Finnisch-ugrische Forschungen* 16: 46–64.
- Kiss Lajos 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Negyedik, bővített és javított kiadás. II. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Klemm Antal 1912. A mellérendelő és alárendelő viszony kifejezése az északi osztják és a votják nyelvben. *A Pannonthalmi Főapátsági Főiskola évkönyve az 1911–1912-iki tanévre*. Pannonthalma, 219–84.
- Klemm Antal 1916. A vogul alárendelő viszony. *A Pannonthalmi Főapátsági Főiskola évkönyve az 1915–1916-iki tanévre*. Pannonthalma, 134–92.
- Klemm Antal 1920. A mordvin alárendelő viszony. *NyK.* 45: 357–400.
- Klemm Antal 1928–1942. *Magyar történeti mondatnani*. MTA, Budapest.
- A. Molnár Ferenc 1990. Finnugor vonatkozású kéziratok és fényképek Debrecenben. *Congressus septimus internationalis fenno-ugristarum* 3A: 48–55. Debrecen.
- A. Molnár Ferenc 1992. Die russische (sibirische) Kartensammlung des József Pápay. In: Deréky, Pál–Sz. Bakró-Nagy, Marianne–Riese, Timothy–Hajdú, Péter (szerk.): *Rédei-Festschrift. Emlékkönyv Rédei Károly 60. születésnapjára*. Institut für Finno-ugristik der Universität Wien, ELTE BTK Finnugor Tanszék, MTA Nyelvtudományi Intézet, Wien–Budapest, 357–60.
- A. Molnár Ferenc 2003. Pápay József oroszországi (szibériai) fényképgyűjteménye. In: Bakó-Nagy Marianne–Rédei Károly (szerk.): *Ünnepi kötet Honti László tiszteletére*. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 309–14.
- N. N. 1919. Tudományos feladataink a nyelvészet terén. (A nyelvtudományi és irodalomtörténeti kutatók szövetségének munkaterve.) *Nyr.* 48: 97–103.
- Pápay József 1898. Sió, Tokaj, Tárkány (Helynévmagyarázatok). *Nyr.* 27: 366.
- Pápay József 1905. Nyelvészeti tanulmányutam az éjszaki osztjákak földjén. *Budapesti Szemle* 123: 354–95.
- Pápay József kéziratok debreceni hagyatéka. A Tiszántúli Református Egyházkerület és Debreceni Református Kollégium Könyvtárának kéziratára (A hagyatékok száma: R 1670–1692).
- Rusvai Julianna 2005a. Pápay József és Zichy Jenő III. ázsiai utazása. *Finnugor Világ* 10/2: 27–33.
- Rusvai Julianna 2005b. *Pápay József kéziratok debreceni hagyatéka*. Doktori (PhD-) értekezés. Debreceni Egyetem BTK. Kézirat.
- Székely Gábor 2005. Simonyi Zsigmond és a finnugor összehasonlító mondatnani kezdetei. In: Révay Valéria (szerk.): *Nyelvészeti tanulmányok. Simonyi-emlékülés*, 2003. Pécs, 57–62. (Iskolakultúra-könyvek 27.)
- Tompa József 1970. Simonyi Zsigmond és a magyar nyelvtanítás. In: Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a magyar és finnugor nyelvtudomány köréből (1850–1920)*. Tankönyvkiadó, Budapest, 147–55.
- Tompa József 1975. *Simonyi Zsigmond. A múlt magyar tudósai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Zichy Jenő 1898. Kutatások a rokon nyelvek terén. *Nyr.* 27: 283–4.
- Zsirai Miklós 1954. Simonyi Zsigmond emlékezete. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*. V. 465–81.

## SUMMARY

*Rusvai, Julianna***Zsigmond Simonyi and József Pápay**

The scholarly merits of Zsigmond Simonyi, numerous as they were, were also enhanced by his activity in supporting students. One of his students was József Pápay, whose manuscript post-huma have been preserved in the Library of the Calvinist College in Debrecen. Manuscript sources proving the fellowship of master and student are discussed in the present paper. In letters and diaries, there are plenty of interesting data confirming the role Simonyi had played in the fact that his student proposed an analysis of Reguly's Ostyak collection. Pál Gyulai and Zsigmond Simonyi recommended Pápay to the third Zichy expedition. Simonyi also provided for the copying of Reguly's four heroics and transporting them to Siberia. He helped Pápay in his efforts to find work and publish articles after returning home. The paper is concluded by an obituary of Simonyi which was also found among the Pápay manuscripts.